

Kozimjon AKRAMOV,
 NamMQI Arxitektura kafedrasida stayjor-o'qituvchisi
 E-mail: akramovkozimjon@gmail.com
 Tel.: (97) 682 02 17

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti f.f.d B.To'ychiyev taqrizi asosida

KOTTEJ TIPIDAGI VA JAMOAT BINOLARINI LOYIHALASH ESTETIKASI

Annotatsiya

Jamoat binolarini chiroyli va obod qilish, jamoat binolarini rejalashtirish jamoat binolari hududini funksional zonalarga bo'lib chiqish, xalqimiz gullarni tanlab ekishda qadimdan an'anaga aylanib qolgan mahalliy va zamonaviy gullardan foydalan, uy atrofidagi kirib-chiqish joylarining saranjom-sarishta, tartibli va manzarali bolishi, ularda shaxsiy yordamchi xo'jalik yuritish uchun sharoit, yashash va hordiq chiqarishga estetik qulay landshaft muhitini ta'minlovchi omillar hamda mahalliy shart-sharoitlar e'tiborga olingan.

Kalit so'zlar: Jamoat binolari, namunali loyiha, estetika, bog', parklar, funksional hudud, loyiha, estetik qulay, an'ana, estetik qarash.

AESTHETICS OF DESIGN OF COTTAGE TYPE AND PUBLIC BUILDINGS

Annotation

Making public buildings beautiful and beautifying, planning public buildings, dividing the territory of public buildings into functional zones, using local and modern flowers, which have become a tradition since ancient times in the selection of flowers by our people, making entrances and exits around the house tidy, orderly and beautiful, they take into account the conditions for personal auxiliary farming, the factors that provide an aesthetically favourable landscape environment for living and recreation, and local conditions.

Key words: Public buildings, standard design, aesthetics, garden, parks, functional area, project, aesthetically pleasing, tradition, aesthetic vision.

ЭСТЕТИКА ДИЗАЙНА КОТТЕДЖНОГО ТИПА И ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗДАНИЙ

Аннотация

Оформление общественных зданий красивыми и благоустроенными, планирование общественных зданий, разделение территории общественных зданий на функциональные зоны, использование местных и современных цветов, ставших традицией с древних времен при выборе цветов нашим народом, оформление входов и выходов вокруг дом опрятный, аккуратный и красивый, учитывают условия ведения личного подсобного хозяйства, факторы, обеспечивающие эстетически благоприятную ландшафтную среду для проживания и отдыха, местные условия.

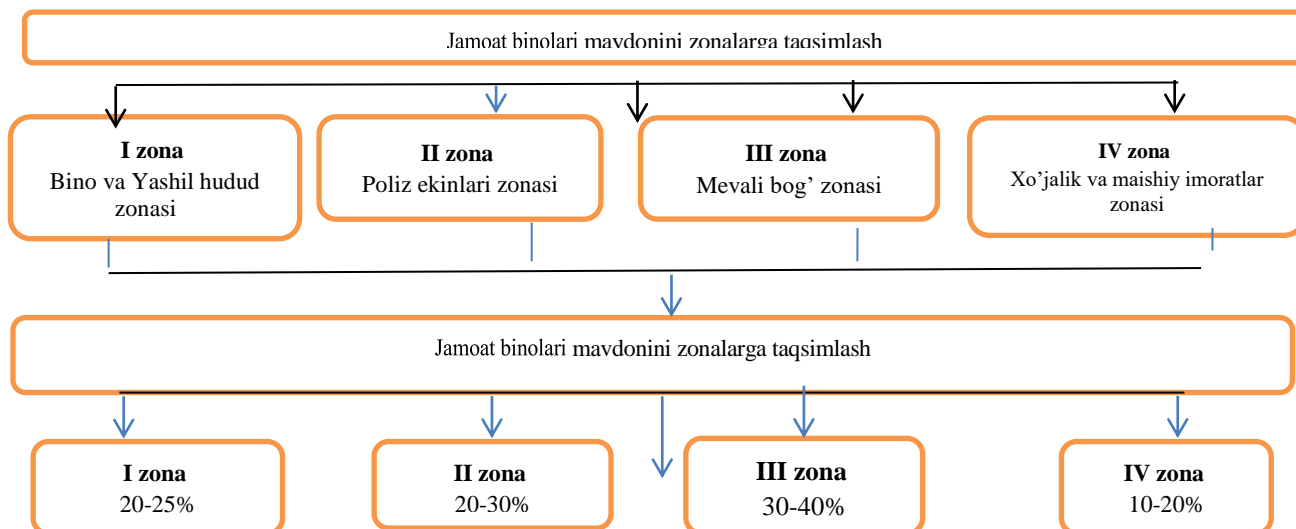
Ключевые слова: Общественные здания, типовой проект, эстетика, сад, парки, функциональная зона, проект, эстетично, традиция, эстетическое видение.

Kirish. Jamoat binolari bog'iga misol tarzida qishloq uylari, jamoat binolarining me'moriy landshaft loyihalash mavzusini qamrab oladi.

Jamoat binolarini saranjom tutish, jamoat binolari ekinlari va xo'jalik imoratlarini o'rni joylashtirib, jamoat binolarini chiroyli hamda, obod qilish, uy qurgan har bir oilaning orzu istagidir. Bu ishlar qancha sifatli bajarilsa, oila hayoti shuncha fayzli, obod va shirin kechadi, jamoat binolaridan foydalanish oson va unumdor bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Jamoat binolarini rejalashtirishda jamoat binolari hududini funksional zonalarga bo'lib chiqishdan boshlanadi. Qishloq uylari va jamoat binolarilarining hududi, odatda, quyidagi zonalarga bo'linadi:

Har bir zona uchun jamoat binolari yuzasidan maqsadga muvofiq va foydalanishga qulay bo'lgan joy tanlanishi kerak. Bu jamiyatning estetik qarashini shakllantiradi. Xo'jalik va maishiy imoratlar zonasiga, odatda, jamoat binolarining ichkari, markaziy qismidan joy ajratiladi. Xo'jalik zonasi tarkibiga kiruvchi omborxonalar, o'tinxona, molxonalar, yemxonalar va boshqa xonalar bajaradigan xizmat turiga qarab joylashtiriladi. Bu esa xalqning madaniyati, dini, estetikasidan kelib chiqib shakllanadi. Bunda ular jamoat binolarining butun enini yoki bir qismini egallashlari mumkin. Xo'jalik va maishiy imoratlar, ularning tarkibi va jamoat binolarida joylashish tartiblariga alohida to'xtalib o'tamiz.

Poliz ekinlari uchun uchastkaning quyi tomonidan xo'jalik imoratlari yonida yoki uning atrof - chetlarida joy ajratish maqsadga muvofiqdir. Poliz ekinlarining suvga talabchanligini e'tiborga olib, ularni jamoat binolari yuzasidan nisbatan pastroqda ekan ma'qul. Bu, kuz paytlari yomg'ir suvlarining oqib tushishiga ham qulaylik yaratadi. Odatda, poliz ekinlari uchun jamoat binolari maydonining 25 - 30%, mevali o'simliklarga 30 -40%, yashash uyi, xo'jalik imoratlari hamda yo'llar uchun 30-40% ajratiladi.

Dastlabki 5-10 yillar davomida poliz ekinlari mevali daraxtlar qatorlar oralariga ekilishi mumkin. Bog'bonlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, olma bog'i vaqt-vaqti bilan qirqilib turiladigan maysazor yoki bedapoyada ham yaxshi yetilishi mumkin, chunki bedapoya tuproq tarkibini saqlashga va undagi bioximik jarayonlarga sharoit yaratadi. Bundan tashqari beda o'simligi mollar uchun eng yaxshi qo'shimcha ozuqa sifatida foydalidir.

Tahlil va natijalar. Uy va yashash jamoat binolari zonasida, ayvon, peshayvon, umumiy jamoat binolarining old qismi, uyga kiraverish joyi va uydan so'nggi, jamoat binolari ichkarisiga chiqishdagi joylar gullar va manzarali daraxtlar bilan bezatilishi maqsadga muvofiqdir. Qalin soya beruvchi baland daraxt va butalarni uyga yaqin masofaga ekmaslik kerak, chunki yashash xonalari kun bo'yi soyada qolib, uy devorlarining namligi (zax) oshishi mumkin.

Gullarni tanlashda ularning ochilish mavsumiga e'tibor berish lozim. Umuman, gullarni shunday ekish kerakki, biri ochilib tugasa, ikkinchisi gullay boshlasin. Shunda har 4 fasilda bog' o'zining estetik zavqini, chiroyini yo'qotmaydi. Turli fasillarda turlicha ko'rinadi. Xalqimiz gullarni tanlab ekishda qadimdan an'anaga aylanib qolgan mahalliy va zamonaviy gullardan foydalanadi. Shunday gullardan ayrimlarini sanab o'tamiz: rayhon, atirgul, binafsha, namozshomgul, nargiz, gulira'no, nilufar, shabbo'y, gultojxo'roz.

Manzarali daraxtlar orasida barcha fasillarida ko'm-ko'k bo'lib o'suvchi archasimon, ninabargli daraxtlar ham bolishi mumkin. Shunday qilinganda uy atrofidagi kirib-chiqish joylarining saranjom-sarishta, tartibli va manzarali bo'lishi ta'minlanadi. Nina bargli daraxtlar va gullar o'zlaridan xushbo'y hidlar chiqarib, havoni toza va sog'lom qiladi, uy-joy va jamoat binolari ko'rinishiga o'ziga xos go'zallik baxsh etadi.

Qishloqda ko'p bolali oilalar yashashini e'tiborga olgan holda jamoat binolari ichida uyga yaqin joydan bolalar uchun maxsus maydoncha ajratilishi maqsadga muvofiqdir. Bunday joy bolalarning yoz kunlari kunduz, ayniqsa, kechqurunlari jamoat binolarida ochiq havoda yayrab o'ynashlari uchun qulaylik tug'diradi. Bolalar maydonchasining usti yengil konstruksiya bilan yopilishi, yonlari esa ochiq bo'lishi mumkin. Maydoncha janubiy-g'arbiy va g'arb tomondan soya beruvchi manzarali daraxtlar va butalar, qolgan tomonlardan esa yashil to'siqlar bilan to'silishi lozim.

Ayrim jamoat binolarilarda uy atrofidagi kirib chiqish joylariga mevali daraxtlar zich ekilganligini ko'ramiz. Bunday hollarda yoz pishiqchiligida daraxtlar osti tagiga tushgan mevalarning bosilishi, ifloslanishi, har xil qurt-qumursqalar va besaranjomlik kuzatilishi mumkin. Bunday joyda yoz paytlari ochiq xavoda chorpoyada o'tirib hordiq chiqarish ancha noqulay, qishda esa manzaradan ancha boy berilishi mumkin. Bundan tashqari, mevali daraxtlar bolalar ko'ziga yaqin bo'lmagani ma'qul. Shuning uchun ham mevali daraxtlar zonasining katta qismi jamoat binolarining tuprog'ida, poliz ekinlari bilan birgalikda, jamoat binolari oralig'ida yoki ularga tutashib joylashganligi maqsadga muvofiqdir.

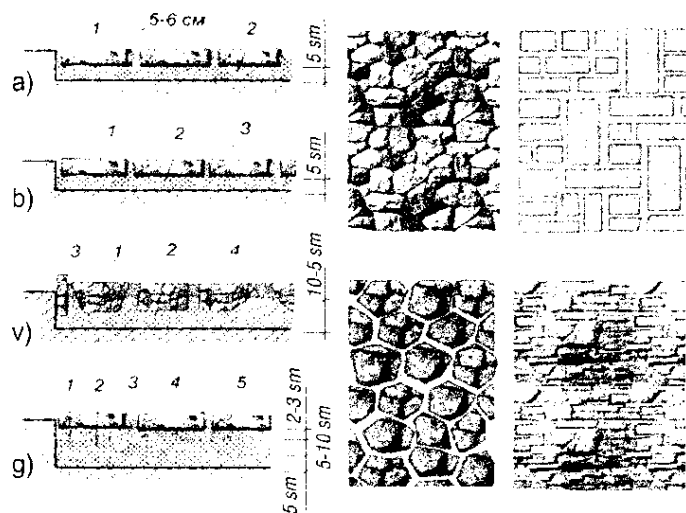
Mevali daraxtlar zonasida avval beda uchun joy tayyorlanadi. Bedazordan alohida joylar ajratilib, ulardan biriga anor, ikkinchisiga behi, uchinchisiga shaftoli, to'rtinchisiga esa nok ekilishi mumkin. Yozda qish va bahor fasllariga nisbatan sabzavot, qovun, tarvuzlar ko'p bo'lganligi sababli ho'l mevaga talab kamroq bo'ladi. Shuning uchun jamoat binolaridagi mevali daraxtlar orasida ko'proq kechki olma, nok navlari jami ekiladigan daraxtlarning 70-80% ini tashkil qilishi maqsadga muvofiqdir.

Kottej, jamoat binolarisidagi chorpoya atroflarini qator uzum ishkamlari bilan yopilganini ko'ramiz. Bunday uslub faqat shu chorpoya atroflari uchunгина ma'qul bo'lib, uni bir tomondan yopishi mumkin. Uy atroflarini esa pastak qator ishkamlar bilan yopish maqsadga muvofiq emas, chunki ular yozda shamolni to'sib qo'yadi va manzarani oddiylashtiradi. Shuning uchun ham uzum ishkamlari chorpoyadan ancha ko'tarilgan, havodor bo'lishi kerak. Chorpoya va ayvondan jamoat binolariga chiroyli tabiiy manzara ochilishini ta'minlash lozim.

Ba'zan chorpoya, jamoat binolarining ichkarisida joylashgan bo'lib, atrofiga ariq qazilgan, oldiga quvur bilan suv olib borilib, mo'jaz shakldagi favvora ishlangan bo'lishi mumkin. Favvora va chorpoya atroflariga qizil olma daraxti ekilsa, pishiqchilikda olmalar favvoradagi suv ustiga tushib taftini oladi.

Issiq va quruq iqlimli respublikamiz sharoitida soya-salqin joylar, chorpoya, ishkom, hovuzcha va ariqlar jamoat binolarining muhim elementlari hisoblanadi. Ana shunday mo'jaz jamoat binolari elementlaridan foydalanishni yaxshi bilgan ota-bobolarimiz, yozning jazirama issiq kunlarida ham ular yordamida jamoat binolarida salqin, bahavo mikroiklim vujudga keltirishgan, ostidan ariqlar o'tgan chorpoyalarda ishkamlar soyasida o'tirib, ishdan bo'sh paytlarda suhbatlashgan, mehmon kutishgan, miriqib dam olishgan.

Xulosa va takliflar. Bugungi kunda xalqimiz tajribasida chorpoyalar asosan ikki xil materialdan: yog'och taxtadan va temirdan ishlanadi. Yog'och va temir chorpoyalar ko'chma bo'lganligi uchun foydalanishga qulay, ayniqsa, temir supalar juda qulay bo'lib, ular qishda yig'ib qo'yilishi ham mumkin.

1-rasm. Tabiiy toshlar va pishiq g'ishtlardan ishlangan yo'laklar:

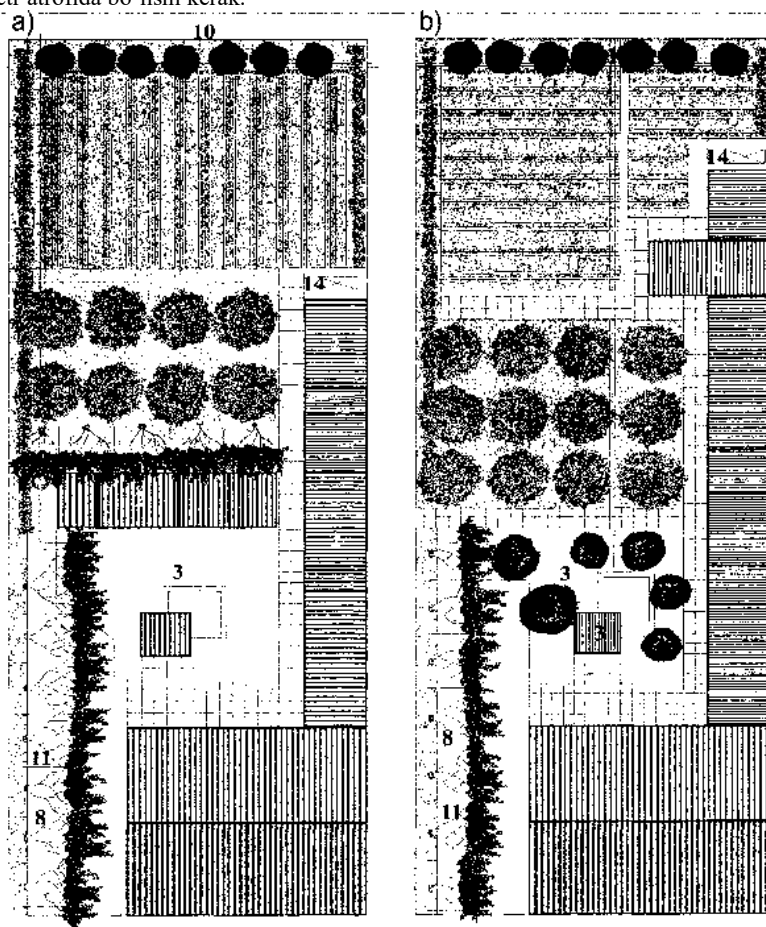
- a) tosh oralariga maysa ekilgan yo'lak qirqimi: 1 - tosh; 2 - qum; b) tosh oralariga qoqshma solingan yo'lak qirqimi: 1 - tosh; 2 - qum; 3 - bir tekis qilib solingan qorishma; v) oralariga qorishma solingan chag'irtosh yo'lak qirqimi: 1 - maydalangan chag'irtosh, 2 - qum; 3 - tekis tarashlangan tosh-bordyur; 4 - tekis solingan qorishma

Bunday yashil devorning balandligi 1-2 metrdan oshmasligi kerak. Respublikamizning har xil tabiiy iqlim zonalariga mos ravishda xo'jalik imoratlariga ega qishloq uylari jamoat binolarisining qulay yechimlari, jamoat binolarini obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Ularda shaxsiy yordamchi xo'jalik yuritish uchun sharoit, yashash va hordiq chiqarishga estetik qulay landshaft muhitini ta'minlovchi omillar hamda mahalliy shart-sharoitlar e'tiborga olingan.

Jamoat binolarida xo'jalik yuritishga vaqti bo'lmagan va jamoat binolarining sof manzaraviy tabiiy landshaft ko'rinishini xohlovchilar uchun esa quyida jamoat binolarining bir nechta me'moriy-rejaviy va landshaft yechimlaridan quyida namunalar keltirilgan.

Yuqorida bayon qilingan takliflarga rioya qilish uy-joyini shinam, jamoat binolarini fayzli qilishga va jamoat binolari uchastkasidan serunum va qulay foydalanishga yordam beradi.

Jamoat binolari ichi yo'laklarining soni iloji boricha kam bolgani ma'qul: ularni zarur joylardangina o'tqazib soya bilan ta'minlash kerak. Yo'laklar g'ishtdan, g'isht siniqiaridan, tabiiy toshlardan, shag'al qo'shilgan betondan ishlanishi mumkin (1-rasm). Ularning eni 1 metr atrofida bo'lishi kerak.

2-rasm. Jamoat binolari maydonini obodonlashtirish bo'yicha takliflar

cho'1 va dasht zonasi uchun mo'ljallangan Jamoat binolari;b) qulay iqlimli vodiy va tog' vohalariga mo'ljallangan Jamoat binolari;1 - turarjoy uyi; 2 - xo'jalik va maishiy imoratlar; 3 - Jamoat binolari; 4 - mevali bog'; 5 – sabzavot va poliz ekinlari; 6 - chorpoya; 7- bolalar o'ynaydigan joy; 8 - uzum ishkomi; 9 - avtomashina joyi; 10 -jiyda, bodom va boshqa daraxtlar; 11 - berk devor; 12 – pastqam to'siq; 13 - yashil devor; 14 - go'ng saqlashjoyi; 15 – ariq.

ADABIYOTLAR

1. Azizbek H. (2022). The Main Artistic Principles of The Project Proposal of The Ecological Mosque. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 3(6), 45-51.
2. Raimjonovna, N. N. (2022). Urban and urban planning as an object of philosophical and aesthetic research. *Innovative achievements in science*, 1(9), 65-69.
3. Акрамов К. (2022). Afrosiab, Panjikent monuments interior solutions. *Общество и инновации*, 3(6/S), 62-66.
4. Ibragimjon o'g'li, A. K. (2023). The modern interior. *Journal of new century innovations*, 21(2), 18-23.
5. Ibragimjon o'g'li, A. K. (2023). Zamonaviy dizayn tendensiyalari. *Journal of new century innovations*, 21(2), 10-17.
6. Касимов, О. С. (2021). Современный интерьер. *Интернаука*, 20(196 часть 1), 88.
7. Ibragimjon o'g'li, A. K. (2023). The modern interior. *Journal of new century innovations*, 21(2), 18-23.
8. Akramov I.K., (2023). Interyerning rivojlanish tarixi. *Qurilish va ta'lim ilmiy jurnali*, 5 (1), 98-101
9. Ruzinov B. A. (2023). Tasviriy san'at rivojlanish tarixi va bugungi kundagi ahamiyatli jihatlarini o'rganish va taxlil qilish. *Models and methods for increasing the efficiency of innovative research*, 2(19), 1-8.
10. Temirova M. (2023). The ability of the teacher to apply the technologies of individual work when teaching students the lessons of skillful painting. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3), 177-181
11. Темирова М. И. (2022). Изобразительное искусство и его содержательная сущность. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(2).